

Nr 1.

Sammanfatt konstitutions- och första lagutskotts utlåtande i anledning av väckt motion om magistrats skiljande från rådhusrätt i avseende på magistratens statliga funktioner m. m.

Uti en inom andra kammaren väckt motion, nr 462, av herrar *Håstad* och *Hagberg* i Malmö hemställes, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta utredning, eventuellt genom vidgade direktiv till kommunallagssakkunniga därest så finnes lämpligt, angående magistrats skiljande från rådhusrätt i avseende på magistratens statliga funktioner och städernas särskilda rättigheter och skyldigheter i förhållandet till staten, samt om framläggande för riksdagen av det förslag, vartill utredningen kan föranleda».

Motionen har hänvisats till lagutskott och tilldelats första lagutskottet. Enligt överenskommelse mellan första lagutskottet och konstitutionsutskottet har motionen hänskjutits till behandling av sammansatt konstitutions- och första lagutskott.

Beträffande motiveringen för motionärernas hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Magistraten består av borgmästare och rådmän. Närmare föreskrifter om magistratens organisation finnas för de särskilda städerna genom av Kungl. Maj:t fastställda arbetsordningar.

Magistratens uppgifter indelas vanligen i två huvudgrupper, kommunala och statliga. Med kommunala uppgifter avser man då framför allt magistratens funktioner enligt lagen om kommunalstyrelse i stad — exempelvis övervakning av att stadsfullmäktiges eller allmänna rådstugans beslut bringas till verkställighet, legalitetskontroll av dessa beslut och överinseende över av staden tillsatta styrelser — och med statliga uppgifter vad som enligt särskilda författningar eller eljest åvilar magistraten såsom en statlig, lokal administrativ myndighet. En mellanställning mellan dessa huvudgrupper intaga de åligganden, som magistraten har med avseende å allmänna val, och vilka kunna sägas vara av såväl kommunal som statlig karaktär.

De statliga uppgifter, som ankomma på magistraten, äro av synnerligen skiftande beskaffenhet, och bestämmelser om dem ha inrympts i en mångfald författningar från olika tider. Här skall därför endast anges några av dessa uppgifter.

¹ *Bihang till riksdagens protokoll 1952. 5 saml. 3 avd. Nr 1.*

Den största gruppen utgöres av åliggandena enligt ordningsstadgan för rikets städer. Magistraten äger enligt denna stadga meddela en mängd föreskrifter angående vad som skall iakttagas för uppehållande av ordning, allmän säkerhet och renlighet inom städerna. Magistraten äger initiativrätt till lokala ordningsstadganden, avsedda att komplettera de ordningsföreskrifter som finnas i ordningsstadgan för rikets städer eller annan allmän författning, och skall, om förslag härom väckes av stadsfullmäktige, avgiva yttrande däröver. Över fastställda ordningsstadganden skall magistraten föra liggare. Om behov av reglementen och taxor för åkare, spårvägar, stadsbud eller bärare föreligger, äger magistraten upprätta sådana reglementen och taxor, vilka emellertid skola underställas länsstyrelsens prövning. De ojämförligt flesta ärenden, som magistraten har att behandla enligt ordningsstadgan, äro de som avses i 13 §, nämligen anmälningar om och tillstånd till offentlig föreställning. I flertalet fall fordras endast att anmälan göres till magistraten, men i vissa fall måste dess tillstånd avvaktas. Även enligt en del specialförfattningar åligger det magistraten att pröva ansökningar om tillstånd till särskilda slag av offentliga förevisningar m. m.

Enligt vägtrafikförordningen kan magistraten meddela lokala trafikföreskrifter beträffande viss gata eller allmän plats. Tillstånd till beställningstrafik för personbefordran med stationsort i stad meddelas av magistraten, som även utfärdar närmare föreskrifter härom och upprättar taxa, vilken skall underställas länsstyrelsens prövning.

Flertalet av de magistratsuppgifter som nu omnämnts stå mer eller mindre i samband med magistratens tidigare ställning som stadens polismyndighet. I städer där poliskammare eller polismästare finnes skall huvudparten av nu angivna ärenden liksom även några av dem som omnämnas i det följande omhänderhavas av denna myndighet.

I fråga om handel och näringar har magistraten åtskilliga uppgifter. Hit hör magistratens skyldighet att föra handelsregistret. Beträffande utskänkning av rusdrycker, pilsnerdricka och alkoholfria drycker har magistraten bl. a. att i vissa fall avgiva yttranden. Så är också förhållandet om kommun beslutar om avvikelser från den vanliga affärstiden för butiker. Tillstånd till hotell- och pensionatsrörelse skall i vissa städer meddelas av magistraten.

Magistraten har alltså viss befattning med fastighetsväsendet i staden. Sålunda har magistraten att i en del fall fastställa avstyckningar samt utöva tillsyn över arbetet med fastighetsregistret. Magistraten skall tillsätta en ledamot i byggnadsnämnden.

Slutligen må nämnas, att magistraten har vissa funktioner som stå på gränsen mellan rent administrativa och judiciella uppgifter. Magistraten eller ledamot av denna är sålunda överexekutor. Vanligen är också ledamot av magistraten notarius publicus.

I Stockholm har överståthållarämbetet ålagts åtskilliga av de administrativa uppgifter som i övriga städer åvila magistraten.

Frågan om ändring eller avskaffande av magistraten har sedan 1800-talets mitt vid flera tillfällen och i olika sammanhang varit under övervägande. Ibland har spörsmålet om en omorganisation av den kommunala förvaltningen, ibland spörsmålet om ett förstatligande av rättsskipningen i städerna aktualiserat reformkraven.

Till grund för 1862 års kommunalförfattningar låg ett betänkande av en år 1858 tillsatt kommitté. Kommitténs ordförande uttalade i avgiven reservation den meningen, att magistratsinstitutionen vore föråldrad och tarvade en fullständig omdaning. En annan reservant inom kommittén sade sig icke obetingat vilja förkasta en omorganisation av den innebörd bland annat, att magistraten skulle avskaffas.

Inom Svenska stadsförbundet har frågan om stadsstyrelsens organisation vid flera tillfällen varit föremål för övervägande. Vissa av de förslag, som därvid framlades, inneburo att magistraten skulle fortbestå men befrias från rättsskipning och åtskilliga av de statliga förvaltningsuppgifterna. Andra förslag åsyftade magistratens avskaffande och överflyttande av dess uppgifter på andra organ.

Sedan 1911 års riksdag beviljat medel för en förberedande utredning angående en rättegångsreform, tillsatte Kungl. Maj:t den utredning, vilken sedan ombildades till processkommissionen. Ledaren för den förberedande utredningen, f. d. justitierådet J. Hellner, gjorde i ett utlåtande, som var föranlett av framställningar från vissa städer under landsrätt om egen jurisdiktion, bland annat det uttalandet, att med de förvaltningsgöromål som ålåg städernas magistrater dels som kommunala och dels som statsorgan skulle de nya domstolarna efter rättegångsreformen ej ha att taga någon befattning, utan skulle dessa uppgifter övertagas av andra myndigheter. I utlåtandet betecknade han åvägabringandet av en fullständig skilsmässa mellan förvaltning och rättsskipning i städerna såsom en huvuduppgift för rättegångsreformen.

Sedan i samband med den planerade processreformen frågan om stadsförvaltningens omorganisation blivit aktuell, väcktes vid 1915 års riksdag en motion rörande frågan om städers läggande under landsrätt. I anledning av motionen hemställde riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t bland annat, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande på vad sätt i städer under landsrätt de kommunala och administrativa uppgifter, som eljest ålåg magistrat, lämpligen borde tillgodoses.

Med anledning av riksdagens framställning tillsatte Kungl. Maj:t år 1916 den s. k. stadsstyrelsekommissionen. Kommissionen avgav år 1917 betänkande.

I yttrande över stadsstyrelsekommissionens förslag ifrågasatte stadsförbundet, huruvida icke tiden vore inne för ett upphävande av magistratens tillsynsbefogenheter över kommunen och övriga kvarstående rester av dess forna ställning såsom stadens styrelse.

Processkommissionen avgav år 1926 betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. I betänkandet föreslogs, att städernas egen jurisdiktion skulle upphöra och staten övertaga rättsskipningens besörjande jämväl i städerna, och i anslutning härtill anfördes i betänkandet bland annat följande:

Med statens övertagande av rättsskipningen i städerna måste följa, att det nu existerande sambandet mellan rättsskipningen och förvaltningen i städerna upphör. Den nuvarande magistraten, vilken i regel tillika utgör rådstuvurätten, försvinner. Därvid uppstår spørsmålet, vart de kommunala och administrativa uppgifter, som nu åligga magistraten, skola förläggas. Likaså måste det ekonomiska mellanhavande mellan städerna och staten, som därigenom uppkommer, vinna sin lösning. På nu nämnda spørsmål anser sig processkommissionen icke hava att närmare ingå.

Kungl. Maj:t förordnade år 1926 filosofie doktorn Sigurd Hansson att såsom sakkunnig verkställa utredning av sådana frågor rörande rådhusrätterna och magistraterna som sammanhänge med processreformen. Den sakkunnige avgav 1927 preliminärt förslag till de ändringar i kommunallagarna m. m., som kunde föranledas därav att stadsdomstolarnas ledamöter skulle befrias från de kommunala förvaltningsuppgifterna. Enligt förslaget skulle den nuvarande magistraten ersättas med en från domstolväsendet fristående magistrat.

År 1927 tillkallade chefen för justitiedepartementet sakkunniga för att verkställa undersökning rörande kostnaderna för processreformens genomförande. De sakkunniga (ekonomisakkunniga) avgåvo betänkande år 1928. I en vid betänkandet fogad promemoria föreslogs, att några av magistratens uppgifter skulle helt upphöra samt de övriga överflyttas å länsstyrelse, polismyndighet och andra organ. För egen del framhöll de sakkunniga — utan att taga ställning till frågan huruvida en dylik uppdelning av magistratens funktioner vore lämplig och önskvärd — såsom obestriddigt, att det ur statens synpunkt icke kunde anses behöfligt, att de nuvarande magistratsuppgifterna sammanhölls hos ett organ. Vore detta ett kommunalt önskemål, syntes hinder ej möta, att i kommunallagstiftningen möjlighet bereddades till en dylik organisation. Men därmed följde ock, att kostnaderna för denna nya kommunala magistrat måste drabba städerna.

Sedan därefter år 1928 tillkallats sakkunniga för att biträda med utredning rörande kommunalförvaltningens ordnande i de nuvarande magistratsstäderna efter processreformens genomförande, avgåvo de sakkunniga (1928 års kommunalförvaltningssakkunniga) betänkande år 1929. De sakkunniga föreslogo inrättande av ett kommunalt centralorgan med benämning stadsstyrelse. I stadsstyrelsen skulle den nuvarande drätselkammaren uppgå, och den skulle vidare övertaga magistratens kommunala uppgifter med undantag av legalitetskontrollen, vilken skulle upphöra, samt åtskilliga av magistratens statliga uppgifter.

Sedan 1921 års riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t anhållit om en allmän, i huvudsak formell revision av gällande kommunalförordningar samt Kungl. Maj:t uppdragit åt landshövdingen Hj. L. Hammarskjöld att biträda med verkställande av en sådan revision, avgav denne år 1928 förslag. Enligt detta skulle magistratens ställning i stadskommunen bibehållas oförändrad. Sedan över förslaget inhämtats yttranden från olika myndigheter och sammanslutningar, framlades proposition för 1930 års riksdag, vilken proposition ledde till antagande av nu gällande kommunallagar.

I anledning av propositionen väcktes två likalydande motioner, nr 288 i första kammaren av herr Möller m. fl. och nr 446 i andra kammaren av herr Hansson i Stockholm m. fl., i vilka motioner hemställdes bland annat, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt framläggande av förslag till sådan revision av lagen om kommunalstyrelse i stad, att magistratens befattning med kommunens förvaltning upphörde.

Konstitutionsutskottet, som avgav utlåtande, nr 30, i ärendet, uttalade:

Vid flera tillfällen ha krav på en omorganisation av städernas förvaltning framställts; särskilt på grund av processkommissionens förslag om ändringar i städernas domstolsväsen har denna fråga fått aktualitet. I 1928 års kommunalförvaltningssakkunnigas betänkande föreligger ett förslag till frågans lösning. I det läge, vari denna fråga befinner sig, finner utskottet det icke lämpligt att föreslå begäran om förslag angående borttagande av magistratens befogenheter i avseende å kommunens förvaltning. Även om dessa befogenheter numera äro av väsentligt mindre betydelse än tidigare, torde de likväl böra bibehållas, till dess en omorganisation av stadsförvaltningen kommer till stånd. Utskottet avstyrker alltså motionerna I: 288 och II: 446 i denna del.

Åtta reservanter inom utskottet ansågo, att utskottets yttrande bort innehålla bland annat följande uttalande:

Magistratens befattning med den kommunala förvaltningen är numera av väsentligt mindre betydelse än tidigare och torde i allmänhet inskränka sig till att vara av mera formell karaktär. Frågan om att giva åt städernas förvaltning en central förvaltningsmyndighet av rent kommunal karaktär borde med det snaraste vinna lösning. Utskottet anser detta spörsmål vara av den betydelse, att en utredning bör genom Kungl. Maj:ts försorg åvägabringas, och hemställer därför, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt framläggande av förslag till sådan revision av lagen om kommunalstyrelse i stad, att magistratens befattning med kommunens förvaltning upphör.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Då för 1931 års riksdag framlades proposition, nr 80, angående huvudgrunderna för en rättegångsreform, tog föredragande departementschefen, statsrådet Gärde, avstånd från den tidigare under reformens förberedande hävdade uppfattningen, att förstatligande av stadsdomstolarna och skilsmässa mellan rättsskipning och förvaltning i städerna skulle genomföras i samband med rättegångsreformen. Han yttrade därom bland annat följande:

Av den redogörelse för vårt nuvarande rättegångsväsen, som jag i början av mitt anförande lämnat, torde framgå, att de brister, som för närvarande vidlåda detsamma, mindre äro att söka i själva organisationen än i rättegångens inre gestaltning eller med andra ord i själva förfarandet. Ansluter man sig till denna uppfattning samt låter reformen i första hand gälla förfarandet och så att säga ske inifrån, begränsas såsom en följd härav de organisatoriska åtgärderna till sådana, som kunna anses stå i mera nödvändigt samband med förfarandet och äro ägnade att bereda erforderligt utrymme åt de nya förhandlingsprinciperna.

I en i anledning av propositionen väckt motion, I: 227, hemställde herr Lindhagen, att riksdagen ville uttala sig för bland annat att ett förstatligande av samtliga stadsdomstolar genomfördes.

Särskilda utskottet, som avgav utlåtande i ärendet, anslöt sig till departementschefens uppfattning beträffande förevarande fråga och anförde bland annat följande:

Då utskottet sålunda förordar, att den nuvarande, av städerna bekostade rättsskipningen i viss utsträckning bibehålles, vill utskottet samtidigt framhålla, att denna fråga nära sammanhänger med spörsmålet om städernas förvaltning. Problemet om förhållandet mellan magistraten och de kommunala organen torde inom en nära framtid böra erhålla sin lösning. Skulle denna lösning innebära en överflyttning från magistraten av de kommunala och statligt-administrativa uppgifter, som nu åvila densamma, kommer frågan om förstatligandet av rättsskipningen i ett annat läge.

Riksdagen biträdde utskottets uppfattning.

Förslag till ny rättegångsbalk förelades 1942 års riksdag genom proposition nr 5. Föredragande departementschefen, statsrådet Westman, anknöt till vad som enligt det nyss sagda anfördes vid 1931 års riksdag. Enligt hans mening hänförde sig sålunda bristerna i gällande rättegångsordning huvudsakligen till själva domstolsförfarandet. Med hänsyn härtill delade han den uppfattningen, att reformen främst borde inriktas på att genom förändringar i fråga om förfarandet söka avhjälpa dessa brister. Däremot borde icke andra organisatoriska förändringar vidtagas än sådana, som med någon större grad av visshet kunde anses betingade av det nya förfarandet.

Första särskilda utskottet avgav utlåtande, nr 2, i anledning av propositionen. Där i anslöt sig utskottet till uppfattningen, att rättegångsreformen i första hand hade att taga sikte på förfarandets och bevisrättens gestaltning.

Vid 1943 års riksdag väckte herr Linder inom första kammaren en motion, nr 2, med yrkande om slutgiltig utredning om magistrats skiljande från rådhusrätt i anseende till magistratens såväl kommunala som statliga funktioner. Sammansatt konstitutions- och första lagutskott behandlade motionen i sitt utlåtande nr 1. Utskottet fann visserligen för sin del en reform av magistratsinstitutionen ur olika synpunkter vara påkallad men tillade:

För närvarande synes emellertid icke kunna ifrågakomma att igångsätta en utredning av så vidlyftig omfattning. Mot en sådan åtgärd talar framför allt den omständigheten, att en slutlig lösning kommer att inbegripa även

frågan om kostnaderna för städernas rättsskipning och att densamma med hänsyn härtill icke torde kunna åvägabringas under nuvarande statsfinansiella förhållanden. Såsom framhållits senast vid nya rättegångsbalkens antagande av riksdagen, är rättegångsreformens genomförande icke beroende av den nu ifrågasatta omorganisationen, och någon sammankoppling av dessa båda frågor bör enligt utskottets uppfattning icke ifrågakomma.

Om det således av anförda skäl bör anstå med en mera vittomfattande utredning rörande omorganisation av magistraterna och rådhusrätterna, synes däremot hinder icke möta att redan nu söka åvägabringa en partiell lösning av frågan i de delar, där behovet av reformer framstår som mest aktuellt. Enligt en i remissyttranden över motionen framförd mening är det i första hand önskvärt att magistratens befattning med i kommunallag föreskrivna uppgifter avvecklas. Utskottet delar denna uppfattning och föreslår därför att nyssnämnda spörsmål jämte ämnen som kunna finnas äga samband därmed utan uppskov göres till föremål för utredning. Men utskottet finner det angeläget understryka att utredningen ej får anses avslutad härmed utan senare så snart sig göra låter bör fullföljas i hela sin vidd.

Med bifall till utskottets hemställan anhöll riksdagen hos Kungl. Maj:t i skrivelse nr 351 om utredning av frågan, huruvida de av magistratens funktioner, som avsåges i lagen om kommunalstyrelse i stad, kunde upphöra eller överflyttas å andra organ. Den av riksdagen åsyftade utredningen uppdrogs åt de jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 22 mars 1946 tillkallade sakkunniga för verkställande av översyn av den kommunala lagstiftningen, 1946 års kommunallagskommitté.

Frågan om magistratsstädernas administration har i riksdagen även berörts i en av herr Larsson i Stockholm vid 1949 års riksdag väckt motion II: 204, vari hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning rörande stadsdomstolarnas förstatligande och därmed sammanhängande spörsmål. I sitt utlåtande över motionen framhöll första lagutskottet, att kommunallagskommittén vore sysselsatt med att utarbeta förslag till överflyttande av magistratens kommunala uppgifter på andra organ och att även magistraternas statligt administrativa bestyr i sinom tid torde kunna avlösas. Enär enligt utskottets mening förutsättningarna för en utredning rörande stadsdomstolarnas förstatligande icke syntes vara för handen, innan nämnda båda reformer genomförts, hemställde utskottet, att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd, vilket också blev riksdagens beslut.

Kommunallagskommittén har den 15 maj 1952 avlämnat betänkande med förslag till kommunallag m. m. (SOU 1952: 14). Kommittén föreslår, att magistratens befattning med kommunalförvaltningen skall upphöra. Vissa av de kommunala uppgifter, som åvilat magistraten, skola därvid entigt förslaget helt upphöra, medan de övriga överflyttas å andra kommunala organ. Kommittén framhåller, att om magistratens befattning med kommunala uppgifter helt skall upphöra, det synes önskvärt, att även frågan om en överflyttning av magistratens statligt administrativa uppgifter å andra organ

prövas. Enär utredningen av dessa frågor faller utanför kommitténs uppdrag, har kommittén icke ansett sig böra framlägga något fullständigt förslag härom. Emellertid har kommittén i en vid betänkandet fogad promemoria framlagt sina synpunkter på hur magistratens statligt administrativa uppgifter skulle kunna ombesörjas vid en fullständig avveckling av magistraten. I betänkandet lämnas följande sammanfattande redogörelse för promemorians huvudinnehåll:

En avveckling av nu ifrågavarande administrativa uppgifter synes lämpligen böra ske sålunda att dessa utskiftas å redan bestående statliga och kommunala organ. Det kan visserligen för allmänheten vara förenat med vissa fördelar att magistratsärendena sammanhållas hos ett och samma organ, men detta är ur varken statlig eller kommunal synpunkt oundgängligt. Beträffande åtskilliga uppgifter, som nu handhavas av magistraten, torde det enligt kommitténs förmenande förhålla sig så att dessa skulle kunna ombesörjas minst lika väl av statliga eller kommunala specialorgan, vilka med avseende å ifrågavarande uppgifter representera större sakkunskap än ett allmänt administrativt organ sådant som den nuvarande magistraten. Då magistratsuppgifterna äro av inbördes mycket skiftande natur, måste man från fall till fall pröva, å vilka organ de lämpligen böra överflyttas. Uppgifterna äro icke sammanfattade i en enda författning utan angivna i speciallagstiftning från vitt skilda tider. En överflyttning av uppgifterna kan därför knappast ske på annat sätt än genom att ändringar vidtagas i denna mycket omfattande speciallagstiftning. Härvid böra i huvudsak samma regler gälla i alla städer, och även de uppgifter, som nu åvila kommunalborgmästaren, böra överflyttas å andra organ. Kommunalborgmästarens ställning såsom ett statligt administrativt organ bör sålunda enligt kommitténs mening upphöra.

Vid en utskiftning av magistratsuppgifterna torde en viss ledning kunna hämtas ur de bestämmelser, som gälla för motsvarande fall på landsbygden samt i köpingar och municipalsamhällen. De ojämförligt flesta ärenden, vilka magistraten har att taga befattning med, äro sådana som angivas i ordningsstadgan för rikets städer. Det torde vara att förvänta att magistratens uppgifter enligt denna stadga vid nu pågående omarbetning av densamma föreslås skola överflyttas å andra organ. Utan att vilja föregripa denna omarbetning vill kommittén framhålla, att då åtskilliga i ordningsstadgan angivna magistratsuppgifter i städer med poliskammare omhänderhas av denna myndighet, det synes naturligt att dessa uppgifter även i övriga städer överflyttas till den polisiära myndigheten. Den skyldighet att avgiva yttranden över vissa ansökningar om utskänkning av rusdrycker, pilsnerdricka samt alkoholfria och därmed jämförliga drycker som nu åligger magistraten torde kunna upphöra utan att någon ersättning härför skapas. Befogenheten att meddela tillstånd till beställningstrafik med automobil för personbefordran synes kunna överflyttas å länsstyrelsen. Om man anser sig böra bibehålla det nuvarande systemet med särskilt handelsregister för varje stad, läser drätselkammaren kunna övertaga ansvaret för förandet av registret. Magistratens befattning med fastighetsväsendet synes böra överflyttas å överlantmätaren, ägodelningsrätten eller ägodelningsdomaren och andra uppgifter av mera judiciell natur å allmänna domstolen i orten eller någon dess ledamot.

I den nu föreliggande motionen beröres även frågan om *städernas särskilda rättigheter och skyldigheter*.

Bland de särskilda rättigheter, som vissa städer åtnjuta, bör i första rummet nämnas rätt till tolagsersättning. De ursprungliga föreskrifter, varigenom tolag — d. v. s. en skatt, som utgick med viss procentsats å varuvärdet vid in- och utförsel av varor i stapelstäder, således i viss mån ett tillägg till tullen — beviljades stapelstäderna, äro meddelade i städernas privilegier eller i särskilda resolutioner för vissa städer. Såsom ändamål med tolagens beviljande angavs här oftast, att densamma skulle tjäna stadens magistrat till underhåll. Innevarande års riksdag har i ersättning till städerna för mistad tolag beviljat ett förslagsanslag å 15 miljoner kronor. Riksdagen har vidare beviljat ett förslagsanslag å 35 000 kronor till »städers frihet». Från detta anslag utgår bl. a. ersättning för förlorade tullfriheter, s. k. källarfrihetsmedel. Källarfriheten eller rätten till tullfri införsel av visst kvantum vin för stadshuskällaren beviljades städerna såsom ett bidrag till magistratens underhåll. Av övriga särrättigheter, som av ålder tillkommit städerna, märkas stapelstadsrätten, auktionsmonopol och rätt att uppbära vissa avgifter för torg- och gatuhandel samt vid överlåtelse av fastighet. Bland skyldigheterna märkes bekostande av den lokala rättsskipningen samt åklagar- och exekutionsväsen.

Frågan om städernas särskilda rättigheter och skyldigheter har aktualiserats särskilt i samband med frågan om stadsdomstolarnas förstatligande. I betänkande angående ordnande av vissa ekonomiska och organisatoriska förhållanden vid genomförande av den ifrågasatta rättegångsreformen (SOU 1928: 20) behandlades vissa av förevarande frågor. De sakkunnigas lösning innebar, att magistratsstäderna skulle under en övergångstid betala ersättning till staten för att denna övertog kostnaderna för den städerna dittills åvilande rättsskipningen. Å andra sidan skulle tolagsersättningen undergå en viss reduktion och källarfrihetsersättningen indragas.

Även i samband med uppbördsreformens behandling vid 1945 års riksdag aktualiserades frågan om städernas särskilda rättigheter och skyldigheter. Föredragande departementschefen byggde i propositionen nr 382 sitt ställningstagande i saken på den uppfattningen, att frågan om uppbördsverkens förstatligande ägde sådant samband med den större frågan om städernas särskilda rättigheter och skyldigheter i förhållande till staten, att dessa frågor samtidigt borde komma under bedömande. Härför erfordrades särskild utredning, varför de berörda frågorna borde upptagas i annat sammanhang.

Statsutskottet framhöll i sitt utlåtande nr 297 till nämnda riksdag, att ett förstatligande av de större magistratsstädernas uppbördsverk säkerligen skulle innebära en önskvärd rationalisering av organisationen. Ehuru utskottet måste lägga avgörande vikt vid de skäl, som anförts mot ett förstatligande vid dåvarande tidpunkt, ville utskottet likväl framhålla angelägenheten av att frågan om den slutliga organisationen av de större magistrats-

städernas uppbördsverk icke ställdes på framtiden, varför den av departementschefen omnämnda utredningen snarast borde komma till stånd.

Svenska stadsförbundets styrelse avlät den 29 juni 1946 en framställning till Kungl. Maj:t, vari hemställdes om utredning rörande bl. a. rådhusrätternas förstatligande och i samband därmed städernas särskilda rättigheter och skyldigheter.

I anledning av väckta motioner anhöll 1947 års riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t, nr 7 s. 11, om utredning av frågan huruvida och i vad mån en avveckling av tolagsersättningen kunde äga rum.

Även vid 1948 års riksdag var frågan före. I propositionen nr 1 angående statsverkets tillstånd och behov behandlades under andra huvudtiteln, i anledning av förslaget om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid och de militära målens överförande till de allmänna domstolarna, frågan om ersättning åt städerna för deras utgifter för dylika måls handläggning vid stadsdomstolarna. Städernas krav på ersättning av staten avvisades emellertid för det dåvarande. Föredragande departementschefen, statsrådet Zetterberg, uttalade, att ifrågavarande spörsmål icke borde lösas i detta sammanhang utan i samband med den större frågan om städernas särskilda rättigheter och skyldigheter i förhållande till staten. Denna fråga komme, så snart omständigheterna det medgäve, att tagas upp inom finansdepartementet.

Frågan om utredning är beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Statsutskottet har i sitt utlåtande nr 7 år 1950 uttalat sin förväntan, att utredning angående tolagsersättningen snarast igångsattes och vid årets riksdag i utlåtande nr 7 erinrat om detta uttalande.

Utskottet. Utskottet delar motionärernas uppfattning, att en reform av magistratsinstitutionen ej bör begränsas till att avse endast magistratens kommunala uppgifter utan bör fullföljas även beträffande dess statligt administrativa uppgifter. Reformarbetets fullföljande i detta avseende har påbörjats därigenom att kommunallagskommittén, i anslutning till ett i dess nyligen avgivna betänkande framlagt förslag om att magistratens befattning med kommunala uppgifter skall upphöra, anvisat vägar för en avveckling av magistratens statligt administrativa funktioner. Härigenom har en grundval skapats för det fortsatta reformarbetet. Inriktningen och omfattningen av en fortsatt utredning är till väsentlig del beroende av det ställningstagande, som kommunallagskommitténs förslag kommer att föranleda. Utskottet kan under sådana omständigheter icke förorda, att riksdagen hos Kungl. Maj:t nu anhåller om den begärda utredningen.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,
att motionen II: 462 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 15 maj 1952.

På sammansatt konstitutions- och första lagutskotts vägnar:

OLOV RYLANDER.

Vid ärendets behandling ha närvarit:

från *konstitutionsutskottet*: herrar Gottfrid Karlsson, Elmgren*, Gustav Emil Andersson, Lundgren*, Fast, Swedberg, Spångberg och Häckner*; samt från *första lagutskottet*: herrar Rylander, Ahlkvist, Lodenius, fru Sjöström-Bengtsson, herrar Göransson, Johansson i Norrfors*, Håstad* och Jacobsson i Sala.

* Ej närvarande vid justeringen.